

ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XII-XIX СТОЛІТТЯХ

Кулянда М.

(суддя)

Анотація. Стаття присвячена особливостям становлення і розвитку судової системи та апеляційного провадження на західно-українських землях у період від часів Київської Русі і «Руської Правди» та до входження цих українських територій після розподілу Польської Держави у кінці XVIII століття до складу Австро-Угорської імперії.

Ключові слова: апеляційне провадження, апеляційна інстанція, оскарження судових рішень, світські та церковні суди.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности становления и развития судебной системы и института апелляционного производства на западно-украинских землях в период от Киевской Руси и «Русской Правды» и до вхождения этих украинских земель по условиям разделения Польши в XVIII веке в состав Австро-Венгерской империи.

Ключевые слова: апелляционное производство, апелляционная инстанция, обжалование судебных решений, светские и церковные суды.

Abstract. The article is devoted to the peculiarities of formation and development of the judiciary and appeal proceedings in the Western Ukrainian lands in the period of Kievan Rus and "n Truth" and the entry of Ukrainian territories after the partition of the country in the late eighteenth century, the Austro-Hungarian Empire.

Keywords: appeal, appeal, appeal court rulings, secular and religious courts.

У юридичній науці історія становлення та розвитку апеляційного провадження залишається малодослідженою. Що ж до національного розуміння апеляції, то більша частина території України протягом віків розвивалась відповідно до європейських поглядів та ідеалів, тому інститут апеляції відомий їй здавна. Наприкінці VIII століття правосуддя поділялось на світське та церковне і здійснювалося на підставі норм звичаєвого права, князівських «уставів» і «уроков», Церковних уставів, Візантійських збірників та «Руської Правди» [1]. Серед науковців немає єдності в питанні можливості оскарження судових рішень у цей історичний період. Так, на думку О. Шевченка та В. О. Самохвалова, найнижчою судовою інстанцією були громадські суди – суди общини (суди верви), рішення яких можна було оскаржити до княжих судів [2]. Інший український дослідник Я. Падох тільки припускає, «що від громадських судів можна було звернутися до суду княжого, але впевненості щодо цього немає» [3, с. 73]. У цей історичний період існували також приватновласницькі суди, їх ще називали вотчинними судами або судами домініальними. Під їх юрисдикцію підпадали закабалені селяни (закупи, рядовичі, ізгої). На підставі ст. 56 Просторової редакції «Руської Правди» (XII ст.) закуп міг піти «жалітися до князя і до суддів» [4, с. 28]. Деякі науковці вважають, що закупи користувалися правом оскарження рішення суду феодала до князівського суду [5, с. 312]. Як зазначає Я. Падох, «ім дозволялося відкликатись від вироку пана до княжого суду» [3, с. 6]. Згідно із Церковними уставами, рішення духовних судів не підлягали оскарженню: «не подобаєть сих судов и тяжь князю судити, ни боярам его, ни судьям» [6, с. 138]. Рішення княжих судів теж були остаточними і оскарженню не підлягали. В них засідали або самі князі, або ж посадник чи тіун [7, с. 77]. Інша група вчених, зокрема І. Д. Беляєв, О. Мироненко, Є. А. Чернушенко, вважають, що рішення всіх судів були остаточними й оскарженню не підлягали [8, с. 339]. Однак, з такою категоричністю можна погодитися тільки стосовно рішень княжих та церковних судів.

Таким чином, можна зробити висновок, що оскарження й перегляд судових рішень існували ще з VIII століття. Оскільки при оскарженні судових рішень допускався перегляд кримінального провадження і це здійснювалося судом вищого державного рівня, то правомірно стверджувати про зародження в той час апеляційного оскарження. Отже, апеляційний спосіб оскарження виникає при побудові судової системи за принципом ієрархічності з можливістю перегляду судового рішення шляхом розгляду судового

провадження судом вищого рівня.

У період входження українських земель до складу Королівства Польського та Великого Князівства Литовського оскарження судових рішень мало певні особливості. У Галичині, що з другої половини XIV століття знаходилась у складі Королівства Польського, апеляційне оскарження судових рішень здійснювалося до вічових судів загалу шляхти воєводства, які були вищими апеляційними установами та збиралися тричі на рік. З XV століття апелювання здійснювалося до короля, і відтоді почався занепад вічових судів. Із судів західноукраїнських міст апеляції направлялися до суду Львова, а звідти – до комісарського суду в Кракові. Згодом апелювання на рішення магістратських судів здійснювалося до королівського суду.

У Великому князівстві Литовському Жалуваною грамотою 1457 р. та Судебником Казимира 1468 р. [9] узаконено і врегульовано компетенцію панських (доменіальних) судів. Згідно із зазначеними актами пан-шляхтич мав право одноособово вершити суд над селянами. Обов'язковий інстанційний порядок розгляду кримінальних проваджень судами був запроваджений із прийняттям Статуту 1529 р.

У XIV–XVI ст. суд Великого князя в Литовсько-Руській державі був вищою судовою установою. У тогочасних джерелах права він називався «суд господарський», «власний суд господарський», а іноді «суд перед обличністю господарською», «маєстат господарський» (Статут 1529 р., розд. VI, арт. 36, Статут 1566 р., розд. IV, арт. 68, Статут 1588 р., розд. IV, арт. 29) [10; 11 с. 2–106]. Суд міг розглянути будь-яке кримінальне провадження особисто за участю радних панів або доручити судочинство довіреним особам (комісарам, асесорам, канцлерам, маршалкам). Як справедливо зазначають історики, «головне навантаження господарський суд ніс не у вирішенні кримінальних проваджень за першою інстанцією, а у їхньому розгляді за апеляційними скаргами на рішення всіх інших судів» [9]. Великий князь розглядав апеляції на вироки нижчих судів і довірених осіб та отзови (скарги на суддів) [12, с. 41]. Він мав змогу затвердити, змінити або скасувати їх вирок.

Наступним кроком у запровадженні інстанційності судового розгляду стала ухвала Берестейського сейму від 23 травня 1542 р. [13]. Відповідно до умов акту, позивач не мав прав звертатися до господарського суду, якщо господар знаходився в Польщі, а зобов'язаний був звертатися до суду воєвод і старост. Скарги на їх рішення в такому разі подавалися до суду Пани-Ради. Після Кревської унії, як зазначає М. Н. Ясинський, до складу Пани-Ради увійшли також католицькі єпископи, а з 1401 р. маєткова аристократія і вищі посадові особи органів центрального управління: канцлер, підканцлер, гетьман, маршалки та ін. [14, с. 172]. Спочатку суд Пани-Ради був дорадчим органом при князі, а згодом здійснював судові функції під час відсутності великих князів і збирався на судові сейми двічі, а з 1551 р. – раз на рік. На думку Я. Падоха, суд Пани-Ради розглядав усі кримінальні провадження, що надходили на розгляд Великого князя, зокрема, скарги на старост та воєвод [3, с. 33].

У 1588 р. суд Пани-Ради був повністю замінений Сеймовим судом, який став вирішувати особливо важливі кримінальні провадження та апеляційні скарги на рішення з окремих справ. Вирок Сеймового суду, як зазначають історики, оскарженню не підлягав, але за королем залишалось право помилувати засудженого [9].

Апеляції на вироки міських судів, де застосовувалося магдебурзьке право, розглядалися судами адміністративних центрів старост та воєводств.

Серед українського населення Литовсько-Руської держави існував ще й копний (громадський) суд. Коли хтось ставав потерпілим від злочину або був свідком його вчинення, він скликав копу, тобто зібрання дієздатних селян, яка проводила розслідування і вчиняла суд. Серед істориків права немає єдності в питанні можливості перегляду вищим судом рішення копного суду. Частина науковців вважає, що судові рішення копного суду були остаточними й виконувалися негайно [15, с. 248]. Так, на думку Я. Падоха, від вироків копного суду йшов відклик до суду гродського, якому копа часом сама передавала

складні кримінальні провадження для прийняття рішення [3, с. 67]. Таку думку підтримують й інші науковці, зауважуючи, що рішення копного суду подавалось возним до гродського суду, який міг затвердити рішення копного суду, винести свій вирок у даному кримінальному провадженні, скасувати рішення й виправдати обвинуваченого. Апеляційною інстанцією для копних судів був суд намісника [9]. Таким чином, вироки копних судів підлягали оскарженню. На Правобережжі копні суди існували до кінця XVIII ст., а на Лівобережжі – до середини XVIII ст. Інформація про копне судочинство зустрічається навіть у XIX ст. [16, с. 236].

Земським привілеєм 1457 р. феодалам було надане право суду над своїми селянами. Слід погодитися з Я. Падохом, що домініальне судочинство зазвичай здійснювали у двох інстанціях: спершу кримінальні провадження розглядали сільські суди отаманів, а потім вони могли бути остаточно вирішені судом пана. Хоча пан міг кожне кримінальне провадження розглянути особисто з самого початку [3, с. 22].

На рішення обласних (місцевих державних) судів апеляції подавались: на рішення намісників, воєводи, старости, державця – до господарського суду; на рішення помічників воєводи – до воєводи. До господарського суду можна було апелювати на рішення земського суду. Апеляції на рішення гродських судів також подавались до суду господаря, а після створення Луцького трибуналу – до нього. На рішення і вироки магістратських судів у великих містах скарги подавались до господарського суду, в ратушних містах – воєводи або старості, в приватновласницьких містах – власнику міста. Після Люблінської унії 1569 р. і утворення Речі Посполитої для більшості міст з магдебурзьким правом вищим судом був Сеймовий суд у Варшаві, а після 1581 р. – Головний трибунал Великого Князівства. Апеляції на рішення гетьманського суду (військового) подавались до Сеймового суду, а після створення Головного трибуналу Великого Князівства – до нього.

У середині XVI століття на землях Великого князівства Литовського була проведена судова реформа. У гродських судах, які поділялися на нижчі й вищі, судьями виступали старости й воєводи. Вищі були судами другої інстанції, які розглядали апеляції. Апелювати ще можна було до центральних судів. Литовським статутом 1566 р. встановлювалися правила для подання апеляції та переносу кримінального провадження на суд господаря. Таким чином, Статутами 1566 і 1588 рр. остаточно затверджено інстанційний порядок розгляду цих проваджень.

У 1581 р. створено центральний судовий орган – Головний трибунал Великого Князівства, який діяв на литовських і білоруських землях. М. В. Володимирський-Буданов вважає його точною копією польського Коронного трибуналу 1578 р. [17, с. 532]. Уже в кінці 1581 року діяв Головний литовський трибунал, як основна апеляційна інстанція у Великому князівстві Литовському, Руському та Жемайтійському (офіційна назва держави), до складу якого входили землі України [14, с. 201]. Аналіз статуту «Способу прав трибунальських» дозволяє зробити висновок, що він замінив господарський суд [18, с. 2–16]. До компетенції трибуналу належав розгляд кримінальних проваджень по першій інстанції та розгляд апеляцій на вироки земських, городських і підкоморських судів, а також панських судів відносно шляхтичів, засуджених до смертної кари, тюремного ув'язнення або великого грошового штрафу (Статут 1588 р., розд. III, арт. 11) [11].

Як зазначає Т. І. Бондарук, Головний Литовський трибунал став основною апеляційною інстанцією [19, с. 108]. Рішення Головного трибуналу оскарженню не підлягали. На них не можна було подати апеляцію до господарського або сеймового суду [18, с. 3–4]. На думку істориків права, перегляд справ у порядку апеляції в господарському суді все ж відбувався, але тільки в тому випадку, якщо в першій інстанції справа розглядалася комісарським судом, а також тоді, коли судді Головного трибуналу не мали єдиної думки [9].

Конституція Вального Сейму 1578 р. затвердила вищою судовою апеляційною інстанцією для місцевих судів Волинського, Брацлавського і Київського воєводств – Луцький трибунал. Уперше його діяльність дослідив М. М. Ясинський [14]. Цей

апеляційний суд був подібний до Люблінського трибуналу в Польщі, був виборним органом і складався з депутатів-суддів. Конституція про затвердження трибуналу віднесла до його компетенції, зокрема, розгляд апеляцій у кримінальних провадженнях на рішення земських, гродських та підкоморських судів. Апеляції на рішення міських судів із магдебурзьким правом розглядав королівський суд. Під час апеляційного провадження оголошувалася апеляція, оскаржений декрет суду. Особливістю, як зазначають історики, було те, що трибунал не міг торкатися тих обставин, які не були предметом розгляду місцевого суду й не знайшли відображення в його рішенні. Результатом розгляду кримінального провадження могло бути затвердження або прийняття нового декрету [20]. Як показує аналіз судової практики, рішення Луцького трибуналу, як і рішення комісарських судів, могли оскаржуватись до королівського суду [21].

У 1589–1590 рр. Річ Посполита підпорядкувала Люблінському трибуналу всі непольські провінції – Волинь, Брацлавщину, Київщину та Пруссію, у зв'язку з чим Луцький трибунал припинив своє існування. Таким чином, після ліквідації Луцького трибуналу апеляції став розглядати загальний Люблінський трибунал.

У Правобережній Україні продовжувала існувати судова система Речі Посполитої. Вищим становим (апеляційним) судом був коронний трибунал. З 1764 р. судовими справами України займався Люблінський трибунал. Шляхетськими судами першої інстанції були: земський суд, міський суд, підкоморський суд. У містах діяв міський (головний) суд, у селах – сільські та доменіальні (замкові, вотчинні) суди. У 1792 р. земські, гродські і підкоморські суди було замінено земськими судами. Міські суди реорганізовано у 1791 р. з підпорядкуванням асесорському суду як суду апеляційному.

У перші роки після захоплення Австрією західноукраїнських земель на їхній території існувала, майже без змін, колишня судова система. Усі рішення державних суддів виносилися від імені австрійської імператорської влади. Кожному надавалося право оскаржити рішення суддів губернатору, а смертні вироки виконувалися тільки після перевірки справи губернатором.

Формально піддані мали право оскаржити рішення домініальних суддів до комітатського суду, але фактично це було не реально. Це право не зменшувало особистої залежності від поміщиків і не обмежувало судового свавілля власника латифундії та її адміністрації стосовно селян.

Оскільки коронні трибунали після першого поділу Речі Посполитої виявилися в межах іншої держави, то 1773 році у Львові було створено верховний губернаторський суд як апеляційну інстанцію для всіх нижчих суддів Галичини. Тільки з особливо важливих кримінальних проваджень цей суд діяв як перша судова інстанція. У 1774 році замість цього суду у Львові почав функціонувати королівський трибунал, який потім назвали імператорсько-королівським.

Створення апеляційних судів є важливим позитивним моментом, завдяки якому діяльність судів удосконалюється. Апеляційне провадження дозволяє сторонам процесу домагатися виправлення помилок судів першої інстанції до моменту набрання судовим рішенням законної сили. Уведення апеляції в судочинство є реалізацією конституційного положення про право кожного громадянина на судовий захист.

Список використаних джерел

1. Кількість не означає якість, або Практика розгляду апеляцій на постанови місцевих судів // Юридичний вісник України. – 2009. – № 14.
2. Інкін В. Інститут присяжництва та громадські сільські суди в Галицькій звичасвій практиці XVI–XVII ст. порівняно з Руською Правдою / В. Інкін. – Львів : Україна модерна, 1996. – 256 с.
3. Падох Я. Суди й судовий процес України / Я. Падох // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів, 1990. – Т. 209.
4. Русская правда // Российское законодательство X–XX веков : в 3 т. – М. : Юрид. лит., 1984.
5. Законодавство України про судову і правоохоронну діяльність: Організація та діяльність судових органів. Організація та діяльність правоохоронних органів // Бюлетень законодавства і юридичної практики України / [відп. ред. В. С. Стефанюк]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 351 с.
6. Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864 г. // Российское законодательство X–

XX століття : в 5 т. – М. : Юрид. лит., 1984.

7. Кульчицький В. С. Історія держави і права України / Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. – Львів : Світ, 1996. – 296 с.
8. Беляев И. Д. Лекции по истории русского законодательства / Беляев И. Д. – М., 1901. – 575 с.
9. Суд і судочинство на українських землях у XIV–XVI ст. / [за заг. ред. П. Музиченка]. – Одеса : Астропринт, 2000. – 180 с.
10. Литовский статут 1529 года // Временник Московского общества истории и древностей российских. – М., 1854. – Кн. 18. – С. 2–106.
11. Литовский статут 1588 года // Законодательные акты Великого княжества Литовского XV–XVI вв. – Ленинград, 1936.
12. Молдован В. В. Кримінальний процес України : [навч. посібник] / Молдован В. В. – К. : Ін-т післядипломної освіти Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2004. – 103 с.
13. Ухвала Берестейського сейму від 23 травня 1542 р. // Акты, относящиеся к истории Западной России : в 2 т.
14. Ясинський М. Н. Главный литовский трибунал, его происхождение, организация и компетенция / Ясинський М. Н. – К. : Тип. Н. А. Гирич, 1901. – 263 с.
15. Яновська О. Г. Кримінально-процесуальне право України : [навч.-метод. посібник] / Яновська О. Г. – К. : КНЕУ, 2003. – 207 с.
16. Иванов В. М. Історія держави і права України : [навч. посібник] / Иванов В. М. – К. : Атіка, 2003. – 416 с.
17. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права / Владимирский-Буданов М. Ф. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. – 640 с.
18. Способ прав трибунальских // Временник императорского Московского общества истории и древностей Российских. – М., 1854. – Кн. XXV. – С. 2–16.
19. Бондарук Т. І. Західноруське право : дослідження і дослідники / Бондарук Т. І. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 160 с.
20. Попелюшко В. О. «Мала судова реформа» в Україні та захист прав громадян : [монографія] / Попелюшко В. О. – Острого : Нац. ун-т «Острозька академія», 2003. – 124 с.
21. Антонов М. В. Социология права Ойгена Эрлиха / М. В. Антонов // Правоведение. – 2008. – № 6. – С. 128–137.

УДК 342.951

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Мазурик С.

(прокурор Київської місцевої прокуратури № 6)

***Анотація.** У статті висвітлено питання законодавчого забезпечення інформаційної діяльності органів прокуратури визначені його особливості та сформовані узагальнення, спрямовані на подальшу теоретичну розробку проблем діяльності органів прокуратури в якості сучасного органу правопорядку.*

***Ключові слова:** інформаційне законодавство, інформаційне забезпечення, органи прокуратури, інформація*

***Аннотація.** В статье рассмотрены вопросы законодательного обеспечения информационной деятельности органов прокуратуры определены его особенности и сформированы обобщения, направленные на дальнейшую теоретическую разработку проблем деятельности органов прокуратуры в качестве современного органа правопорядка.*

***Ключевые слова:** информационное законодательство, информационное обеспечение, органы прокуратуры, информация.*

Mazuryk S. Legislative support of information activity of the prosecution

In the article author researches the legislative support of information activity of the prosecution, its features, and formed generalizations for support the further development of the theoretical problems of the prosecution as a modern law enforcement agency.

Keywords: information law, information activity, prosecution, information

Постановка проблеми. Як і будь-які інші сфери функціонування прокуратури, інформаційна знаходить своє закріплення в нормативних приписах, які набувають обов'язкової сили та регулятивного характеру після прийняття в установленому порядку та з дотриманням належної процедури. При чому це стосується як загально